

ISSN 2309-9763

**МІНІСТЕРСТВО Освіти і науки України Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка**

Інститут педагогіки НАПН України

Педагогічна освіта: теорія і практика

Збірник наукових праць

Випуск 22 (1-2017)

Частина 2

**м. Кам'янець-Подільський
2017**

<i>Оксана Кіліченко</i> ПРОФЕСІОГРАМА ВЧИТЕЛЯ, ЗДАТНОГО ЗАБЕЗПЕЧИТИ НАСТУПНІСТЬ ДОШКІЛЬНОГО І ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ	182
<i>Олена Олійник</i> ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕАТРАЛЬНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ДЖЕРЕЛА ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ	188
<i>Ірина Омері, Олена Спесивих, Оксана Комоцька</i> ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ У ДОШКІЛЬНІЙ ТА ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ.....	194
<i>Ольга Падалка</i> МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ПРІОРИТЕТНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ.....	200
<i>Марія Федорова</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАСТУПНОСТІ МІЖ ДОШКІЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ І ПОЧАТКОВОЮ ШКОЛОЮ У ВИХОВАННІ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДІТЕЙ	204
<i>Ганна Шевцова</i> моральне виховання молодших школярів як основа формування майбутньої особистості.....	210
<i>Ольга Шовкопляс, Інна Савченко</i> ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ МОНИТОРИНГУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ДНЗ.....	216
<i>Райса Шулигіна</i> САМООСВІТА ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ЛАНОК ОСВІТИ	220
Розділ 3. методика навчання мови і літератури	
<i>Мар'яна Гордійчук</i> ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ З ОРФОЕПІЇ НА УРОКАХ української мови в ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	226
<i>Наталія Гудима</i> ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ	234
<i>Райса Дружененко</i> ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ ЯК ПРИЙОМУ НАВЧАННЯ СИНТАКСИСУ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	240
<i>Олена Компаній</i> Навчання молодших школярів писати листи на завершальному етапі початкової мовної освіти в умовах принципу наступності.....	246
<i>Наталія Майєр</i> МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ	252

perceive specific theatrical art. Such synthesis provides effective pedagogical conditions for the development and improvement of children's emotional sphere and creativity. The harmonious cohabitation with the environment provides children's competence in the world of emotions and feelings. Preschoolers' emotional comfort may be provided just by adults understanding and respecting them.

The specificity of selection of pedagogical means of forming children's emotional culture is promoted by taking into account the peculiarities of senior preschoolers' development: the desire for independence in their activities, egocentricity of thinking and the need in game interaction.

Having made the analysis of the concept of emotional culture, considered the features of children's personal culture of emotional development and revealed the educational opportunities of theatrical activity in the process of children's emotional culture formation, the author proves that teacher's competence on the organization of theatrical games is the first necessary step to professional, systematic and creative work with children.

Key words: *emotions, emotional culture, emotional development, psychological comfort, theatrical games, theatrical art, pedagogical principles.*

УДК 373.24

Ірина Омері, Олена Спесивих, Оксана Комоцька

Iryna Omeri, Olena Spesyvykh, Oksana Komotska

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ У ДОШКІЛЬНІЙ ТА ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

PECULIARITIES OF CHILDREN'S LEARNING MOTIVATION IN PRE-SCHOOL AND PRIMARY SCHOOL EDUCATION

статті розглянуті мотивації навчання дітей у дошкільний період та в період навчання початковій школі. Прослідковано особливості в навчальних мотиваціях відповідно до віку. Розкриті гендерні особливості в мотиваціях навчання. Доведено, що принцип наступності в мотивації навчання відіграє важливу роль у становленні та розвитку особистості дитини впродовж усього навчання. Вчителю дуже важливо розуміти, з якими мотивами дитина приходить до школи, яка мотивація може і повинна в неї скластися до закінчення початкової школи.

Ключові слова: *мотивація, мотив, мотивація навчання, наступність, дошкільна освіта, початкова школа.*

Мотивація до навчання дітей у дошкільний період та в період навчання в початковій школі, перш за все, сприяє розвитку інтелекту дитини та є рушійною силою удосконалення особистості загалом. Формування мотивації навчання неможливо здійснити без урахування вікових особливостей дітей та їх індивідуальних психологічних характеристик. Тому перед педагогом стоїть задача організувати навчально-виховний процес таким чином, щоб вирішувалося завдання розвитку мотиваційної сфери на кожному певному віковому етапі та враховувався принцип наступності в підготовці дітей до нового етапу розвитку особистості.

Наступність є однією з обов'язкових складових реалізації неперервності отримання знань, яка певною мірою має забезпечити єдність, взаємозв'язок та узгодженість мети, змісту, методів, форм навчання та виховання з урахуванням вікових особливостей дітей на суміжних рівнях освіти. Послідовними етапами освіти в Україні є перехід дошкільної освіти на початкову загальну освіту.

Проблема мотивації навчання є дуже актуальною, особливо сьогодні, коли суспільство вимагає високоосвіченого молодого покоління. В зв'язку з цим, група дослідників під

Ірина Омері, Олена Спесивих, Оксана Комоцька, 2017

керівництвом М. Матюхіної з'ясували, що мотивація підвищує функціональний стан нервової системи і тим сприяє утворенню зв'язків, тобто, сприяє формуванню знань, умінь і навичок [4]. Отже, формування мотивації навчання дитини має першочергове значення в сучасній дошкільній і початковій освіті.

Термін «мотивація» використовується в усіх галузях педагогіки і психології, які досліджують причини та механізми цілеспрямованої поведінки людини. Дослідженнями мотивації навчальної діяльності займалися Л. Божович, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, А. Маркова, М. Матюхіна, М. Алексєєва, Г. Костюк, Н. Морозова та ін. Поняття «мотивація» розглядається як система мотивів або стимулів, чинників, що зумовлюють конкретну діяльність, поведінку особистості [6, с. 48]. Це поняття охоплює потреби, цілі, наміри, переживання людини. У наукових дослідженнях мотивацію розглядають переважно як сукупність причин психологічного характеру, що визначає поведінку людини, її спрямованість та активність.

Мотивація – це один із найважливіших чинників поряд із здібностями, знаннями, навичками, який забезпечує успіх у будь-якій діяльності. А також, це сукупність спонукальних чинників, які викликають активність в організмі і визначають його спрямованість. [2, с. 238].

Мотивація навчання – комплекс мотивів, які спонукають і спрямовують пізнавальну діяльність людей, значно визначають її успішність.

Мотиви навчання, в свою чергу, – це спонуки, що характеризують особистість дитини, її основну спрямованість, яка виховується впродовж його життя як сім'єю, так і закладами освіти. Вони залежать від тих конкретних суспільних умов, у яких розвивається дитина та від того виховання, яке вона отримує [1, с. 7].

Метою і основними завданнями статті є спроба з'ясувати характер мотивації навчання у дітей дошкільного віку (5-6 років) та дітей у початковій школі (7-10 років), а також звернути увагу на гендерні особливості мотивів навчання.

Об'єктом нашого дослідження є характеристика навчальної мотивації, тому для її аналізу обрано класифікацію навчальних мотивів, яку запропонувала Л. Божович і надалі розробила та деталізувала М. Матюхіна [4].

Для мотивації навчання Л. Божович запропонувала дві групи мотивів, які характеризують спрямованість дитини на навчальну діяльність:

перша група – пізнавальні мотиви, пов'язані зі змістом навчальної діяльності та процесом навчання;

друга група – соціальні мотиви, пов'язані з різноманітними соціальними відносинами дитини: з учителем, однолітками, батьками [1, с. 12]. У дослідженнях М. Матюхіної ті ж дві групи навчальних мотивів більш деталізовані в своїх поясненнях [4]:

перша група – мотиви, що закладені в навчальній діяльності і містять:

- мотиви, пов'язані зі змістом навчання: дітей спонукає вчитися прагнення опанувати знання та способи дій, зрозуміти суть явищ;
- мотиви, пов'язані із самим процесом навчання: дитину спонукає до навчання прагнення виявляти інтелектуальну активність, міркувати, долати перешкоди в процесі вирішення завдань, тобто дитину захоплює сам процес рішення, а не лише отримані результати.

Друга група – мотиви поза навчальною діяльністю та складають:

- широкі соціальні мотиви: мотиви обов'язку й відповідальності перед суспільством, групою, класом, учителем, батьками та мотиви самовизначення (розуміння значення знань для майбутнього, бажання підготуватися до майбутньої роботи) і самовдосконалення (отримати розвиток у результаті навчання);
- вузькоособистісні мотиви: прагнення отримати схвалення, гарні відмітки (мотивація благополуччя); бажання бути першим учнем, одержати гідне місце серед товаришів (престижна мотивація);
- негативні мотиви: прагнення уникнути неприємностей із боку вихователів, вчителів, батьків (мотивація уникнення неприємностей).

Для дослідження навчальної мотивації було проведено опитування сорока дітей віком 5-6 років у дошкільному навчальному закладі «Малятко» м. Червонозаводське Лохвицького району, Полтавської області та п'ятдесяти чотирьох дітей віком 7-10 років у Червонозаводській загальноосвітній школі I-III ступенів №1, Лохвицької районної ради Полтавської області. Дітям задавали одне запитання «Чому (для чого) ти вчишся?» та спробували з'ясувати особливості їх навчальних мотивів. Згідно з відповідями, усі сто відсотків дошкільників погодились, що мають бажання вчитися. А мотивацію до навчання мають не всі, 13 % дітей ще не визначились (табл. 1).

Таблиця 1

Мотивація навчання дітей дошкільного віку

Мотиви дошкільнят	Значення у відсотках, %
Знайти багато нових друзів	47,8
Дізнатися щось нове	30,4
Не знаю	13,1
Мама казала, що потрібно вчитися	8,7

Як бачимо з таблиці 1, у дітей дошкільного віку домінує друга група (56,5 %) мотивів: соціальні мотиви, пов'язані з відносинами дитини з однолітками та батьками. Але і перша група мотивів, які пов'язані зі змістом навчання, мають доволі високі значення (30,4 %). Дітей спонукає вчитися прагнення опанувати нові знання.

Нашу увагу привернули гендерні особливості в мотиваціях дітей-дошкільнят. В опитуванні брали участь 52,2 % хлопчиків та 47,8 % дівчат (табл. 2). Серед відповідей хлопчиків відбулося чітке розмежування між групами мотивацій по 50% на кожен групу і невеликий відсоток хлопців не мали мотивацій взагалі. У дівчат домінують мотиви другої групи (72,7 %), соціальні мотиви, пов'язані з відносинами з друзями та однолітками. А визначеність у мотивах у дівчат майже вдвічі вища, ніж у хлопчиків.

Таблиця 2

Гендерні відмінності мотивацій дівчат та хлопчиків дошкільного віку

Хлопчики	%	Дівчата	%
Знайти багато нових друзів	41,7	Знайти багато нових друзів	54,5
Дізнатися щось нове	41,7	Дізнатися щось нове	18,2
		Мама казала, що потрібно вчитися	18,2
Не знаю	16,6	Не знаю	9,1

Результати опитування початківців виявили, що також усі сто відсотків дітей мають мотивацію та бажання вчитися (табл. 3).

Таблиця 3

Мотивація навчання дітей початкової школи

Мотиви початківців	Значення у відсотках, %
Престижний університет, робота	51,8
Хочу бути розумним	31,6
Подобаються уроки	11,2
Хочу досягти цілі	1,8
Хочу навчати своїх дітей	1,8
Щоб батьки мною пишались	1,8

Аналізуючи отримані дані, можемо зробити висновок, що у дітей початкової школи домінують мотиви першої групи: мотиви, пов'язані зі змістом навчання (96,4 %) і лише дуже незначний відсоток мотивів залишаються соціальними (3,6 %). Звертаємо вашу увагу, що деякі діти вже говорять про майбутню бажану професію. Хлопчики обирають професії вчителя, конструктора, військового, юриста. Дівчатка хочуть стати співачками, лікарями, фармацевтами.

Щодо гендерного розподілу в мотиваціях до навчання, в опитуванні брали участь 33,3 % хлопчиків та 66,7 % дівчат, відбулись зміни в порівнянні з домінуванням мотивів у дітей дошкільного віку (табл. 4). Хлопці зосередились тільки на мотивах першої групи (100 %). Серед дівчат вони також є пріоритетними і лише невеликий відсоток учениць (5,6 %) мають мотиви другої соціальної групи. Серед мотивів найкраще виокремлюються мотиви самовизначення і самовдосконалення, а також найбільш усвідомлювані мотиви, пов'язані з цілями навчання («хочу бути розумним», «хочу вступити до престижного університету»).

Таблиця 4

Гендерні відмінності мотивації дівчат та хлопчиків початкової школи

Хлопчики	%	Дівчата	%
Вступити до престижного ВУЗу, робота (бажані професії вчителя, конструктора, військового, юриста)	50	Вступити до престижного ВУЗу, робота (бажані професії співачки, лікаря, фармацевта)	52,7
Хочу бути розумним	11,1	Хочу бути розумною	41,7
Подобаються уроки, люблю виконувати Д/З	33,4	Хочу навчати своїх дітей	2,8
Хочу досягти цілі	5,5	Щоб батьки мною пишались	2,8

Отже, загальні висновки з проведеного дослідження полягають у розкритті пріоритетних мотивів дітей дошкільного віку та початкової школи. У дошкільному віці пріоритетними є соціальні мотиви, які в початковій школі змінюються на пізнавальні. В гендерному аспекті, дівчатка дошкільного віку мають визначеність в мотивах вдвічі вищу, ніж хлопчики, а стаючи учнями початкової школи, хлопці швидше змінюють мотиви з соціальних на мотиви, які пов'язані зі змістом навчальної діяльності та процесом навчання (100 %).

У дошкільному віці провідна навчальна діяльність відбувається через гру. Цим пояснюється домінування соціальних мотивів, але саме в цей період закладається готовність дитини до школи, формується мотив відвідування школи, який не рівнозначний мотиву навчання, бо дошкільника захоплює зміна його життєвої ситуації та результат, а не робота, завдяки якій цього можна досягти.

Зі вступом дитини до школи перебудовується все її життя, яке тепер визначається вимогами школи, вчителя та специфікою навчальної діяльності. Водночас відбуваються і зміни загальної спрямованості особистості дитини і, відповідно, значення основних мотивів навчальної діяльності. Якщо в дошкільному віці основними були соціальні мотиви, то в шкільному віці вони поступаються навчальним. Звичайно, ця зміна відбувається поступово та має закономірний характер.

Бажання стати школярем спостерігається у всіх дітей старшого дошкільного віку. Тому в дитячих садках у дітей має формуватися певна настанова на шкільне навчання, на пізнавальну діяльність, на прагнення набувати знання. Використовуючи принцип наступності, дітей у дошкільних навчальних закладах потрібно готувати до школи. Дошкільнят приваблюють деякі зовнішні аспекти шкільного життя: учнівський реквізит, прихід і вихід зі школи, перерва, шкільна форма, ранець тощо. Проте учні першого класу ще не чітко усвідомлюють, для чого їм потрібно вчитися. Зрозуміло їм одне, що всі діти їхнього віку навчаються, тому й вони повинні ходити до школи.

Прагнення бути учнем, вчитися у школі виявляється насамперед у намаганні змінити свій статус маленької дитини. Сам факт вступу до школи підносить дитину на новий рівень її життя. Все це відіграє значну роль у формуванні позитивного ставлення учня до навчальної діяльності і є джерелом мотивів першої групи: мотивів, пов'язаних з навчальною діяльністю та процесом навчання, які починають домінувати з переходом навчатися в початкову школу.

Провідною діяльністю школярів є навчання. Молодші школярі опановують нову для них предметну діяльність, тобто знання, закладені в навчальних предметах. Тому цей вік характеризується як вік входження в навчальну діяльність та оволодіння її структурними компонентами (навчальне завдання, навчальні дії, дії самоконтролю та самооцінки).

Саме в цей період в учнів упродовж уроку повинно формуватися налаштування на ефективний процес пізнання, діти мають відчувати особисту зацікавленість у ньому, розуміти, що й навіщо вони виконуватимуть. Без виникнення цих мотивів навчальна діяльність не може принести позитивний результат. Щоб досягти необхідного результату, можна використовувати різноманітні прийоми пізнавальних мотивів: бесіду (вчитель окреслює перелік питань, які розглядатимуться впродовж уроку); створення проблемної ситуації (демонстрація експерименту, приклад логічної суперечності); використовувати прийом «дивуй!» (дивні факти, майже неймовірні історії); творчі завдання (кресворди, загадки, вірші); залучати художню та наукову літературу.

Мотивація навчання складається з багатьох складових, що змінюються і вступають у взаємовідносини одна з одною (суспільні ідеали, зміст навчання для школяра, його мотиви, прагнення, емоції, інтереси). Тому становлення мотивації це не просте збільшення позитивного чи негативного відношення до навчання, але й ускладнення структури мотиваційної сфери та спонукань, що входять до неї, встановлення нових, більш зрілих, іноді суперечливих відносин між ними. Ці окремі сторони мотиваційної сфери (і складні, діалектичні відносини між ними) повинні стати об'єктом керування вчителя [3, с. 27].

Слід зазначити, що причинами спаду мотивації молодших школярів до навчальної діяльності можуть бути (за М. Матюхіною): відношення учня до вчителя; відношення вчителя до учня; особиста значимість предмета; розумовий розвиток учня; продуктивність навчальної діяльності; нерозуміння мети навчання; страх перед школою [4].

Тому для оптимального та ефективного процесу навчання в початковій школі педагоги повинні враховувати принцип наступності. Наступність є закономірністю, яка полягає в єдності навчально-виховного процесу. У навчанні цей принцип дозволяє не тільки дотримуватись логіки навчального процесу, а й використовувати знання, вміння і навички учнів, за яким би створювалися нові зв'язки. О. Савченко взагалі називає наступність одним із принципів освіти, який передбачає зв'язок та узгодженість мети, змісту, організаційно-методичного забезпечення етапів освіти, які межують один з одним (довкілля-початкова-основна школа) [5, с. 281].

Крім цього, для організації результативної роботи з розвитку мотивації навчання важливо уявляти загальні тенденції вікового розвитку школяра у певному класі; знати, з якими мотивами приходить дитина до школи, яка мотивація може і повинна в неї скластися до закінчення початкової школи.

Тому, на наш погляд, тільки цілісний підхід може бути запорукою успіху у формуванні мотивації навчання. Досягнути цього можливо лише за умови організації діяльності дитини з урахуванням її можливостей та поставленої мети. Мета єднає діяльність учителя й учня в єдиний процес. Мета є тими важелями, спираючись на які можливо в єдності сформувати широкі соціальні мотиви і мотиви, безпосередньо пов'язані з навчальною діяльністю. Водночас саме прийняття, створення цілей для молодшого школяра представляє великі складності. Учневі, щоб стати суб'єктом діяльності, необхідно усвідомити мету майбутньої діяльності, її значення, способи її досягнення, а також усвідомити те, наскільки виконання певних завдань відповідає меті, наскільки успішно відбувається рух до поставленої цілі.

Список використаних джерел

- Божович Л. И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка / Л. И. Божович // Изучение мотивации поведения детей и подростков ; под ред. Л. И. Божович, Л. Р. Благоннадежина. – Москва : Педагогика, 1972. – С. 7-44.
- Канюк С. С. Психологія мотивації: навч. посібник. / С. С. Канюк. – Київ : Либідь, 2002. – С. 238-248.
- Маркова А. К. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – Москва, 1990. – 212 с.
- Матюхина М. В. Мотивация учения младших школьников / М. В. Матюхина. – Москва : Педагогика, 1984. – 144 с.
- Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. – Київ : Генеза, 1999. – 360 с.
- Український педагогічний словник / уклад. С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 375 с.

The article deals with the children's motivation for study in pre-school and primary school. The features of educational motivation according to the children's are given; age gender characteristics of motivation to study are revealed.

In preschool years social reasons are in priority; they change to cognitive in primary school. Girls at preschool age have certainty in motives twice higher than boys but becoming primary school pupils, boys change from social motives to motives relating to the content of teaching learning process. It is proved that continuity in learning motivation plays an important role in formation and development of child throughout the study. It is very important for a teacher to understand the motives a child comes to school with and realize, which type of motivation can and must emerge before the end of primary school.

Preschool age children are dominated by social motives that are related to child's relationships with peers and parents. But the first group of reasons relating to the content of education has relatively high values. The desire to acquire new skills encourages children to study.

Primary school children are dominated by motives related to the subject of studying and only a small percentage of motives are social reasons. Some children already talk about future desired profession. Boys choose teaching, design, military, professions law. Girls want to become singers, doctors, pharmacists.

To organize an effective work on motivation development it is important to represent general trends of the pupils' age in a particular class; to know the motives children come to school with and know, what motivation can and should emerge it before the end of primary school. Therefore, in our view, only a holistic approach can be the key to success in forming of learning motivation. To achieve this is possible only with organization of child's activities with considering his/her capabilities and goals.

For optimal and effective educational process in primary school teachers should take into account the principle of continuity. Continuity is a pattern which is the unity of the educational process.

Key words: *motivation, motive, motivation for learning, continuity, pre-school education, primary school.*

